

การเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ในประเทศไทย

Revocation of the Political Rights in Electoral Corruption of Local Council Members or Local Administration in Thailand

ณัฐชาพร เพียชัย^{1*} และกิตติศักดิ์ หนูชัยแก้ว²

Natchaporn Peasai^{1*} and Kittisak Noochaikaew²

^{1*}นักศึกษานิเทศศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

²อาจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

^{1*}Master Student of Laws Dhurakij Pandit University

²Lecturer from the Faculty of Law Dhurakij Pandit University

*Corresponding Author Email: 66130644@dpu.ac.th

Received: 30 March 2025

Revised: 12 April 2025

Accepted: 15 April 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ต้องการศึกษานวคิดเกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น รวมถึงการกำหนดบทลงโทษ คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกฎหมายต่างประเทศ และกรณีทุจริตการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นของกฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นในประเทศไทย เนื่องจากพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นกฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นฉบับปัจจุบันกำหนดให้ผู้กระทำการทุจริตการเลือกตั้ง นอกจากต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 1 - 10 ปี หรือปรับตั้งแต่ 20,000 – 200,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของผู้นั้น 20 ปี นอกจากนี้ผู้ที่กระทำการทุจริตการเลือกตั้งยังถูกจำกัดสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้งโดยบทบัญญัติของกฎหมาย มาตรา 50 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง (11) เคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำการทุจริตในการเลือกตั้ง ” กล่าวคือ ผู้ที่กระทำการทุจริตการเลือกตั้ง นอกจากถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 20 ปีแล้ว ยังถูกจำกัดสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งอีกโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา หรือเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งอีกตลอดชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต จึงมีประเด็นที่น่าพิจารณาว่า การกำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งสูงถึง 20 ปี รวมถึงผลของการกระทำการทุจริตการเลือกตั้งที่ถูกจำกัดสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งตลอดชีวิตเช่นนี้ เป็นการลิดรอนสิทธิหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากเกินไปหรือไม่

คำสำคัญ: การเพิกถอนสิทธิทางการเมือง, การทุจริตการเลือกตั้ง, การเลือกตั้งท้องถิ่น

Abstract

This academic consists purposes to study the concept of revocation of political rights in cases of electoral fraud involving candidates for local council members or local administration, including the determination of penalties, qualifications, and grounds for disqualification in such instances. This inquiry is prompted by the provisions of the Local Council Members and Local Administration Elections Act, B.E. 2562, the current statute governing local elections. Under the Act, any person who commits electoral fraud shall, in addition to being liable to imprisonment for a term of between 1 to 10 years, or a fine ranging from 20,000 to 200,000 baht, or both, be subject to a court-ordered disqualification from voting for a period of 20 years. Moreover, the Act further restricts the rights of any person who commits electoral fraud from registering as a candidate pursuant to Section 50, which provides that “a person possessing the following characteristic shall be disqualified from exercising the right to register as a candidate (11) having been finally convicted of having committed electoral fraud.” In other words, a person found guilty of electoral fraud is not only disqualified from voting for 20 years but is also permanently barred from registering as a candidate. In order to conform with the intent of the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560, in preventing and suppressing corruption, Thus, the issue arises as to whether imposing a disqualification period of up to 20 years from voting, together with a lifetime ban on registering as a candidate in cases of electoral fraud, constitutes an excessive deprivation or restriction of an individual's rights and freedoms.

Keywords: Revocation of Political Rights, Electoral Corruption, Local Elections

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชนหรือการปกครองที่อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ซึ่งการเลือกตั้งเป็นหนึ่งในกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยแสดงเจตจำนงของตนในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งผู้แทนของประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่ได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดของประเทศนั้น ๆ และเป็นสิทธิพลเมืองที่รัฐมอบให้แก่ประชาชนทุกคนของตนอย่างเท่าเทียมกัน จึงกล่าวได้ว่าสิทธิเลือกตั้งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของสิทธิทางการเมือง อย่างไรก็ตาม แม้สิทธิเลือกตั้งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานทางการเมืองที่ประชาชนมีอยู่อย่างเท่าเทียมกัน แต่สิทธิดังกล่าวอาจถูกจำกัดได้หากบุคคลนั้นกระทำการฝ่าฝืนข้อห้าม หรือเป็นผู้มีลักษณะต้องห้ามอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยการจำกัดสิทธิทางการเมืองสามารถแบ่งเป็น 2 กรณี ได้แก่ 1) การจำกัดสิทธิทางการเมืองโดยตรง หรือการถูกเพิกถอนสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยคำสั่งของศาล ซึ่งบุคคลนั้นไม่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ตลอดระยะเวลาที่ศาลมีคำสั่ง และ 2) การจำกัดสิทธิทางการเมืองโดยทางอ้อม หรือการจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดเกี่ยวกับการกำหนดคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้ามในการมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งแตกต่าง

กันไปขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและกฎหมายของแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทยหากบุคคลใดถูกจำกัดสิทธิเลือกตั้งบุคคลนั้นย่อมถูกจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองประการอื่น ๆ ด้วย เช่น สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิในการเสนอร่างพระราชบัญญัติ สิทธิในการเข้าชื่อกันเพื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นหรือถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ตลอดจนระยะเวลาที่ถูกจำกัดสิทธิเลือกตั้งด้วยเนื่องจากสิทธิดังกล่าวนี้จำกัดเฉพาะผู้มีสิทธิเลือกตั้งเท่านั้น

เมื่อพิจารณาถึงกฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศไทยฉบับปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 อันมีที่มาเนื่องจากการปรับปรุงพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2545 เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดไว้ และเพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกันกับกฎหมายเลือกตั้งระดับชาติที่ใช้บังคับอยู่ คือ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 กฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นฉบับปัจจุบันจึงได้มีการกำหนด “กรณีทุจริตการเลือกตั้ง” เพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายเลือกตั้งระดับชาติ ซึ่งกรณีทุจริตการเลือกตั้งตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 ประกอบด้วย 10 กรณี ตามที่มาตรา 126 วรรคหนึ่งกำหนดไว้ ได้แก่ มาตรา 54 ความผิดเกี่ยวกับการซื้อหรือขายตำแหน่งเพื่อให้ผู้ใดสมัครรับเลือกตั้ง, มาตรา 65(1) ความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้งโดยการให้เงิน ทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง, มาตรา 65(2) ความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้งโดยการให้เงิน ทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ชุมชน สมาคม มูลนิธิ วัด หรือสถาบันอื่น, มาตรา 67 วรรคหนึ่ง ความผิดเกี่ยวกับการจัดยานพาหนะพาคนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งเป็นการทุจริตการเลือกตั้ง, มาตรา 84 ความผิดเกี่ยวกับการใช้สิทธิเลือกตั้งโดยรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีสิทธิ, มาตรา 85 วรรคหนึ่ง ความผิดเกี่ยวกับการใช้บัตรอื่นที่ไม่ใช่บัตรเลือกตั้งลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง, มาตรา 88 ความผิดเกี่ยวกับการนำบัตรเลือกตั้งใส่หีบบัตรโดยไม่อำนาจ, มาตรา 92 ความผิดเกี่ยวกับการขายเสียงเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง, มาตรา 99 ความผิดเกี่ยวกับการทำให้ผลการเลือกตั้งเปลี่ยนแปลงผิดไปจากความจริง และมาตรา 101 ความผิดของกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง โดยผู้ที่กระทำการทุจริตการเลือกตั้งนอกจากถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งสูงถึง 20 ปีแล้วยังถูกจำกัดสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งอีกไม่มีกำหนดระยะเวลาซึ่งเป็นการลดทอนและกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากเกินไปจนความจำเป็นหรือไม่ เนื่องจากการกำหนดระยะเวลาในการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองนั้นควรได้สัดส่วนและเหมาะสมกับเหตุแห่งการกระทำ

ดังนั้น จึงมีประเด็นที่น่าพิจารณาเกี่ยวกับการกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองสำหรับกรณีทุจริตการเลือกตั้งตามที่กล่าวในข้างต้นนั้นถือได้ว่าสอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการป้องกันและปราบปราม การทุจริตตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดไว้แล้วหรือไม่ และการกำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งสูงถึง 20 ปีรวมถึงผลของการกระทำความผิดกรณีทุจริตการเลือกตั้งที่ถูกจำกัดสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งตลอดชีวิตเช่นนี้ถือว่าเหมาะสมหรือได้สัดส่วนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 26 หรือไม่ และเป็นการลดทอนสิทธิและจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลของบุคคลมากเกินไปหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและความเป็นธรรมต่อไป

บทวิเคราะห์

บทความวิชาการนี้ เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น กฎหมายว่าด้วยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศต่าง ๆ ที่มีการบัญญัติและใช้บังคับกฎหมายการเลือกตั้ง ซึ่งประกอบด้วย ประเทศเยอรมนี ประเทศอังกฤษ และประเทศอินโดนีเซีย รวมถึงมีการวิเคราะห์กฎหมายหรือบทบัญญัติเกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นของประเทศไทย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

เนื่องจากการเลือกตั้งถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง สิทธิทางการเมือง เช่น สิทธิเลือกตั้ง หรือสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้งนั้นจึงถือเป็นสิทธิทางการเมืองที่มีความสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง การจำกัดสิทธิทางการเมืองโดยคำสั่งของศาล หรือโดยบทบัญญัติของกฎหมายที่รัฐตราขึ้นนั้นต้องไม่เป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ หรือเพิ่มภาระให้แก่ประชาชนมากเกินไป

แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ประกอบด้วย หลักการพื้นฐานในระบอบประชาธิปไตย หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ หลักความได้สัดส่วน และแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองและการจำกัดสิทธิทางการเมือง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 หลักการพื้นฐานในระบอบประชาธิปไตย การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง หรือเป็นการปกครองที่การได้มาซึ่งตัวแทนของประชาชนมาจากประชาชน และโดยความยินยอมของประชาชน โดยมีรากฐานมาจากแนวความคิดว่าด้วยเรื่องความเสมอภาคและเสรีภาพ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2552, น.1) ซึ่งประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในเวลาเดียวกัน สำหรับประเทศไทยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 ให้ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” หมายถึง “ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ หรือการถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

หลักการพื้นฐานของประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชน หรือพลเมืองในประเทศของตนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง ซึ่งวิธีการที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองได้ง่ายที่สุด คือ การเลือกตั้ง เนื่องจากเป็นวิธีการที่ประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยของตนในการแสดงเจตจำนงของตนในการเลือกผู้แทนตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติ และเป็นสิ่งที่ประชาชนทุกคนมีอยู่อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งหลักการพื้นฐานของการเลือกตั้งที่ถือเป็นหลักการสากลประกอบด้วยหลักการพื้นฐาน ดังนี้

1) การเลือกตั้งต้องเป็นไปโดยอิสระอย่างแท้จริง กล่าวคือ การดำเนินการจัดการเลือกตั้งนั้นต้องเป็นไปโดยบริสุทธิ์ ยุติธรรมตามหลักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพื่อให้การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในครั้งนั้นปราศจากการข่มขู่ หรือการบังคับให้ลงคะแนนเสียงเลือกผู้ใดหนึ่ง หรือไม่ลงคะแนนเลือกผู้ใดผู้หนึ่งทั้งนี้เพื่อให้ได้ผู้แทนที่ต้องตามเจตจำนงของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งอย่างแท้จริง

2) การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้นต้องเป็นไปโดยทั่วถึง เสมอภาค และเป็นไปโดยลับ เนื่องจากประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยคนละส่วนเท่ากัน และรัฐไม่ควรนำหลักเกณฑ์เรื่องศาสนา ทรัพย์สิน หรือความคิดเห็นทางการเมือง เป็น

เกณฑ์กำหนดลักษณะของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง รวมถึงไม่ควรตรากฎหมายที่เป็นการจำกัดสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มากเกินไป อีกทั้งการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้นต้องเป็นไปโดยลับ เนื่องจากเป็นการป้องกันการใช้อำนาจที่เป็นการใช้อิทธิพลบังคับ ชูเชื้อ หรือข่มขู่ให้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น (คำรพ บวรณนธ์, 2539, น.59-62)

1.2 สิทธิพลเมืองและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน สิทธิพลเมือง (Civil Rights) เป็นสิทธิที่กฎหมาย หรือรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศนั้นมุ่งคุ้มครองแก่บุคคลที่เป็นประชาชน หรือพลเมืองในประเทศของตน ซึ่งนอกจากการคุ้มครองบุคคลให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมั่นคงและปลอดภัยแล้ว สิทธิพลเมืองนั้นเป็นสิทธิที่รัฐมุ่งคุ้มครองและส่งเสริมให้ประชาชน หรือพลเมืองของตนใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณค่า โดยการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครอง หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ เช่น การใช้สิทธิเลือกตั้ง สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง รวมถึงการชุมนุม จึงกล่าวได้ว่า “สิทธิทางการเมือง” (Political Rights) เป็นสิทธิพลเมืองที่รัฐมุ่งคุ้มครองประชาชน หรือพลเมืองในประเทศของตน

หลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน มีฐานความคิดอันเนื่องมาจากการที่ใช้อำนาจของรัฐนั้น โดยรัฐต้องเคารพต่อขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพของประชาชนแต่ละคน โดยการแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของบุคคล หรือการตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นกระทำต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้ ซึ่งหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ

- 1) การจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลต้องมีผลบังคับเป็นการทั่วไป โดยไม่มุ่งหมายใช้บังคับกับบุคคลใดเป็นการเฉพาะ
- 2) การจำกัดสิทธิเสรีภาพจะกระทบต่อสาระสำคัญแห่งสิทธิเสรีภาพไม่ได้ และหากมีการตรากฎหมายที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล ต้องระบุไว้บทบัญญัติที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายลักษณะดังกล่าวนี้ไว้ด้วย
- 3) หลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพโดยศาล ทั้งนี้เพื่อให้ศาลเป็นองค์กรกลางในการตรวจสอบการกระทำของรัฐที่ถูกโต้แย้งว่าเป็นการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล ซึ่งการดำเนินกระบวนการพิจารณาต้องดำเนินไปด้วยความเป็นธรรม (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2552, น.23)

นอกจากนี้ การตรากฎหมายที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้น สามารถกระทำได้หากมีบทบัญญัติของกฎหมายให้อำนาจไว้ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

- 1) การจำกัดสิทธิเสรีภาพโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย กล่าวคือ บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้น ต้องมาจากองค์กรที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติอย่างแท้จริง
- 2) การจำกัดสิทธิเสรีภาพโดยเงื่อนไขแห่งกฎหมาย ซึ่งประกอบด้วยเงื่อนไขทั่วไปคือ การจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นเป็นไปตามบทบัญญัติทั่วไปของกฎหมาย และเงื่อนไขเฉพาะคือ การจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้อำนาจไว้ เช่น การจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นเป็นไปเพื่อความมั่นคงของรัฐ เพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นต้น (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2552, น.234-235)

1.3 หลักความได้สัดส่วน หลักความได้สัดส่วน หรือหลักความพอสมควรแก่เหตุ (Principle of proportionality) เป็นหลักการที่มีขึ้นเพื่อจำกัดการใช้อำนาจของรัฐ ไม่ให้รัฐใช้อำนาจเกินขอบเขต และเป็นหลักการป้องกันไม่ให้รัฐใช้อำนาจกล้า หรือ

กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากเกินไปจนสมควรแก่เหตุ อีกทั้งหลักความได้สัดส่วนนี้ยังเป็นหลักในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐเพื่อให้การกระทำของรัฐหรือผลจากการกระทำของรัฐนั้นเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายและมีความสมบูรณมากยิ่งขึ้น

หลักความได้สัดส่วนกับกฎหมายของประเทศไทยนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย หลักความได้สัดส่วนปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยมีความมุ่งหมายเพื่อจำกัดการใช้อำนาจของรัฐในการตรากฎหมายเพื่อนำมาใช้บังคับกับประชาชนนั้นต้องอยู่ในกรอบที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ หลักความเหมาะสม หลักความจำเป็น และหลักความได้สัดส่วนตามความหมายอย่างแคบ (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2558, น.19-20)

ศาสตราจารย์ ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ให้ความหมายว่า “หลักความได้สัดส่วนนั้นเป็นหลักการที่ต้องพิจารณาถึงเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ในการออกกฎหมายหรือมาตรการเรื่องนั้น ๆ ก่อนว่ามีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการตราเพื่อเหตุผลใด และในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือบรรลุเป้าหมายนั้นต้องดำเนินการด้วยวิธีการที่เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและเกิดประโยชน์สูงสุดและต่อส่วนรวม” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2565, น.294-296)

ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์ ให้ความหมายว่า “หลักความได้สัดส่วน เป็นหลักการที่ใช้บังคับกับฝ่ายปกครอง เพื่อป้องกันไม่ให้ใช้อำนาจเกินสมควร โดยหลักในการพิจารณาว่าการใช้อำนาจดังกล่าวนั้นเกินสมควรหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาจากวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของการใช้อำนาจ รวมถึงการใช้อำนาจนั้นต้องได้สัดส่วนกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จึงอาจกล่าวได้ว่า หลักความได้สัดส่วนเป็นหลักการที่มุ่งประสงค์ให้ฝ่ายปกครองนำวิธีการ หรือกฎเกณฑ์ที่ดีที่สุดมาใช้บังคับ” (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2533, น.99-100)

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองและการจำกัดสิทธิทางการเมือง สิทธิทางการเมือง ถือเป็นหนึ่งในสิทธิพลเมือง ที่รัฐมอบให้แก่ประชาชน พลเมืองของตนในฐานะที่เป็นประชาชนพลเมืองของรัฐ สิทธิทางการเมืองถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากสิ่งสำคัญของการปกครองระบอบดังกล่าวคือการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองโดยการเลือกตั้ง ซึ่งสิทธิเลือกตั้งถือเป็นรากฐานของสิทธิทางการเมือง เนื่องจากเป็นสิทธิที่ประชาชนทุกคนมีอยู่อย่างเท่าเทียมกัน และที่กล่าวว่าเป็นรากฐานของสิทธิทางการเมืองนั้นเนื่องจาก การใช้สิทธิเลือกตั้งนั้นเป็นหนึ่งในวิธีการที่ประชาชนได้ใช้อำนาจอธิปไตยของตนในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครอง ซึ่งปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ 21 ได้บัญญัติรับรองถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมือง โดยสรุปได้ว่า ประชาชนทุกคนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางการเมืองการปกครองอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม แม้สิทธิทางการเมืองของประชาชน หรือพลเมืองเป็นสิทธิที่ประชาชนไม่ใช่สิทธิที่ติดตัวมาแต่กำเนิดเช่นเดียวกับสิทธิในชีวิตร่างกาย (สมคิด เลิศไพฑูรย์ , 2558, น.6) แต่เป็นพลเมืองมีอยู่อย่างเท่าเทียมกัน สิทธิทางการเมืองดังกล่าวนี้อาจถูกจำกัดได้ทั้งนี้เป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายตามที่แต่ละประเทศกำหนดไว้ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ประกอบด้วย 1) แนวคิดแรกมีความเห็นว่า สิทธิทางการเมืองของพลเมือง เป็นสิทธิติดตัวของพลเมืองโดยสิทธิทางการเมืองนั้นไม่อาจถูกจำกัด หรือถูกเพิกถอนได้ เว้นแต่โดยสภาพของบุคคลนั้นไม่สามารถไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ และ 2) แนวคิดต่อมามีความเห็นว่า สิทธิทางการเมืองของพลเมืองนั้นอาจถูกจำกัด หรือถูกเพิกถอนชั่วคราวระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่งได้ หากบุคคลนั้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็น

ลักษณะต้องห้ามที่กฎหมายกำหนดไว้ ลักษณะอันเป็นเหตุในการจำกัดสิทธิทางการเมือง หรือเพิกถอนสิทธิทางการเมืองนั้น แตกต่างกันโดยขึ้นอยู่กับกฎหมายของแต่ละประเทศ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2558, น.25)

การจำกัดสิทธิเลือกตั้งอาจพิจารณาตามหลักเกณฑ์การจำกัดสิทธิ ดังนี้

1) การใช้สิทธิเลือกตั้งแบบจำกัด (Suffrage Restreint) กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการใช้สิทธิเลือกตั้งนั้นถูกจำกัดไว้เฉพาะกลุ่มบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น ทั้งนี้เกณฑ์ในการจำกัดสิทธิของแต่ละประเทศแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมายแต่ละประเทศ เช่น การจำกัดสิทธิเลือกตั้งโดยเพศ การจำกัดสิทธิเลือกตั้งโดยการชำระภาษี หรือการจำกัดสิทธิเลือกตั้งโดยการศึกษา เป็นต้น

2) การจำกัดสิทธิเลือกตั้งโดยทั่วไป (Suffrage Universal) โดยหลักแล้วบุคคลมีสิทธิเลือกตั้งอย่างเท่าเทียมกัน แต่บุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดสิทธินั้นได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกฎหมายแต่ละประเทศ ซึ่งเงื่อนไขที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเงื่อนไขสากลที่แต่ละประเทศกำหนดเป็นข้อจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการใช้สิทธิเลือกตั้ง เช่น เงื่อนไขด้านอายุ เงื่อนไขด้านความสามารถ และเงื่อนไขด้านการกระทำความผิด เป็นต้น (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2552, น.101-104)

การจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งประกอบด้วยหลักเกณฑ์สำคัญ 2 ประการ คือ

1) คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งการกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้นประกอบด้วยหลักเกณฑ์หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นสัญชาติ อายุ การศึกษา หรือถิ่นที่อยู่ เป็นต้น สำหรับประเทศไทยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งไว้ทำนองเดียวกันกับผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

2) ลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งการกำหนดลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครรับเลือกตั้ง มีขึ้นเพื่อต้องการควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้ระหว่างดำรงตำแหน่งของผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นไปด้วยความสุจริต และมีประสิทธิภาพนั่นเอง

การจำกัดสิทธิทางการเมืองไม่ว่าสิทธิเลือกตั้ง หรือสิทธิสมัครรับเลือกตั้งนั้น ถือเป็นการจำกัดสิทธิสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งการกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข รวมถึงข้อจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสิทธิแต่ละประเภทนั้น แตกต่างกัน รวมถึงมาตรฐานการกำหนดก็ไม่เท่ากันด้วย โดยจะเห็นได้ว่าการจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยสมัครรับเลือกตั้งนั้นมีเงื่อนไข หรือข้อจำกัดสิทธิมากกว่าการใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ เป็นการคัดกรองบุคคลในการเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำในเบื้องต้นนั่นเอง (ฐากรณ์ ศิริฤทธิ์วัฒนา, 2566, น.275-277)

2. กฎหมายว่าด้วยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้งท้องถิ่นของกฎหมายต่างประเทศ

2.1 กฎหมายว่าด้วยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศเยอรมนี พัฒนาการเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองและการจำกัดสิทธิทางการเมืองของประเทศเยอรมนีมีขึ้นตั้งแต่สมัยจักรวรรดิเยอรมนี การจำกัดสิทธิทางการเมืองในยุคแรกนั้นถูกนำมาใช้บังคับกับบุคคลที่มีความเห็นตรงข้ามกับผู้ปกครอง ต่อมาเมื่อการปกครองของประเทศเยอรมนีเข้าสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว การจำกัดสิทธิทางการเมืองถูกนำมาใช้บังคับเพื่อเป็นบทลงโทษกับบุคคลที่มุ่งล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ปัจจุบันการจำกัดสิทธิทางการเมืองของประเทศเยอรมนีนั้นเกิดขึ้นได้โดยตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ซึ่งการจำกัดสิทธิทางการเมือง หรือการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศเยอรมนีถือเป็นโทษเสริมหรือมาตรการเพิ่มเติมที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา

บทบัญญัติที่มีผลเป็นการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศเยอรมนีปรากฏใน 1) ประมวลกฎหมายอาญา ประกอบด้วย มาตรา 105 ถึง มาตรา 108 e รวม 13 มาตรา ซึ่งปรากฏการกระทำที่ศาลสามารถสั่งเพิกถอนสิทธิทางการเมืองได้จำนวน 5 กรณี ได้แก่ มาตรา 107 ความผิดฐานรบกวนกระบวนการเลือกตั้ง มาตรา 107 a ความผิดฐานฉ้อโกงการเลือกตั้ง มาตรา 108 ความผิดฐานข่มขู่ผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มาตรา 108 b ความผิดฐานซื้อเสียงเลือกตั้ง และมาตรา 108 e ความผิดฐานติดสินบนเจ้าพนักงาน และ 2) กฎหมายวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งกำหนดให้บุคคลที่กระทำการขัดต่อหลักการประชาธิปไตยหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอาจถูกเพิกถอนสิทธิทางการเมืองได้

สำหรับระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมนีกำหนดให้ศาลอาจเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง หรือสิทธิเลือกตั้งเป็นระยะเวลา 2 ปีถึง 5 ปี และกฎหมายเลือกตั้งของประเทศเยอรมนีกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งว่าต้องเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง นอกจากนี้ ต้องไม่เป็นบุคคลซึ่งศาลมีคำพิพากษาเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง สิทธิสมัครรับเลือกตั้งหรือห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วยตนเอง

2.2 กฎหมายว่าด้วยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศอังกฤษ การเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศอังกฤษมีที่มาจากเพื่อเป็นการปราบปรามการทุจริตการเลือกตั้ง เพราะบริบททางสังคมการเมืองของประเทศอังกฤษนั้นเป็นการค่อย ๆ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการใช้สิทธิเลือกตั้ง เมื่อจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้นก็ทำให้เกิดการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้งมากขึ้น จึงมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้งโดยแบ่งประเภทความผิดออกเป็น 2 ประการ คือ การทุจริตการเลือกตั้ง (Corrupt Practice) และการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง (Illegal Practice) ซึ่งโทษของการทุจริตการเลือกตั้ง (Corrupt Practice) ร้ายแรงกว่าการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง (Illegal Practice) เนื่องจากถือเป็นการกระทำที่มีเจตนาทุจริตและบิดเบือนผลการเลือกตั้งและกระทบต่อความยุติธรรมการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศอังกฤษจึงมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเท่าเทียมและความโปร่งใสในระบบการเมือง ในขณะเดียวกันยังคงรักษาความสมดุลระหว่างเสรีภาพของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของสังคมด้วย

บทบัญญัติของกฎหมายที่มีผลเป็นการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศอังกฤษนั้นปรากฏใน Representation of the Peoples Act 1983 โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) การกระทำทุจริตการเลือกตั้ง (Corrupt Practice) บุคคลที่กระทำการฝ่าฝืนมาตรา 61 a มาตรา 62 b และมาตรา 112 a ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปีหรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับ สำหรับการกระทำความผิดอื่น ๆ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับหรือทั้งจำทั้งปรับ เช่น มาตรา 113 ความผิดฐานติดสินบน มาตรา 114 ความผิดฐานจัดเลี้ยง มาตรา 114 a ความผิดฐานใช้อิทธิพลในทางไม่เหมาะสม และเฉพาะกรณีมาตรา 60 มาตรา 62 a และมาตรา 62 b ซึ่งเป็นความคิดเกี่ยวกับการใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีสิทธิเลือกตั้งเท่านั้นที่ศาลมีอำนาจเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 5 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษา

2) การกระทำฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง (Illegal Practice) ต้องระวางโทษปรับตามที่กฎหมายกำหนด เช่น มาตรา 109 ความผิดเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้ง และเฉพาะกรณีมาตรา 61 ความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งอื่น ๆ เท่านั้นที่ศาลมีอำนาจเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 3 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษา

นอกจากนี้ กฎหมายเลือกตั้งของประเทศอังกฤษกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้งว่า บุคคลซึ่งศาลพิพากษาว่ากระทำการทุจริตการเลือกตั้ง (Corrupt Practice) หรือฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง (Illegal Practice) ย่อมเสียสิทธิ

เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการเลือกตั้งท้องถิ่น รวมถึงสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง รวมถึงสิทธิในการดำรงตำแหน่งที่จะได้รับเลือกใด ๆ ที่มาจากการเลือกตั้งตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด โดยเมื่อพ้นระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองแล้ว บุคคลที่ถูกเพิกถอนสิทธิทางการเมืองสามารถลงสมัครรับเลือกตั้งอีกได้

2.3 กฎหมายว่าด้วยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศอินโดนีเซีย การเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศอินโดนีเซียปรากฏตั้งแต่สมัยอยู่ภายใต้อาณานิคมของดัตช์ (Dutch) เพื่อลงโทษผู้ที่ทำตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองโดยปรากฏในข้อบังคับรัฐธรรมนูญอินโดนีเซีย (ปัจจุบันคือประมวลกฎหมายอาญา) ต่อมาการกำหนดโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมมากขึ้น โดยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองเป็นโทษเสริมซึ่งปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายเลือกตั้ง และกฎหมายเกี่ยวกับการต่อต้านคอร์รัปชัน

กฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศอินโดนีเซียกำหนดการกระทำฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง โดยการกระทำที่ใกล้เคียงกับกฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศไทยได้ เช่น มาตรา 178A ความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งโดยอ้างว่าตนมีสิทธิเลือกตั้งผู้ที่ฝ่าฝืนต้องระวางโทษ “จำคุกตั้งแต่ 24 เดือนสูงสุดไม่เกิน 72 เดือน และปรับตั้งแต่ 24,000,000 ถึง 72,000,000 รูเปีย” มาตรา 182A ความผิดเกี่ยวกับการข่มขู่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ผู้ที่ฝ่าฝืนต้องระวางโทษ “จำคุกตั้งแต่ 24 เดือนสูงสุดไม่เกิน 72 เดือน และปรับตั้งแต่ 24,000,000 ถึง 72,000,000 รูเปีย” และมาตรา 187A ความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้ง ผู้ที่ฝ่าฝืนต้องระวางโทษ “จำคุกตั้งแต่ 36 เดือนสูงสุดไม่เกิน 72 เดือน และปรับตั้งแต่ 200,000,000 ถึง 1,000,000,000 รูเปีย” เป็นต้น

ระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญากำหนดให้ ศาลสามารถลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นสิทธิเลือกตั้ง หรือ สิทธิในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ตามความร้ายแรงแห่งการกระทำ ทั้งนี้ต้องอยู่ในกรอบระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด เช่น หากศาลตัดสินให้จำคุกชั่วคราวหรือจำคุก ศาลสามารถเพิกถอนสิทธิตลอดระยะเวลาที่ศาลมีคำสั่งตั้งแต่ 2 ปีถึง 5 ปี ซึ่งระยะเวลาการเพิกถอนสิทธินี้เริ่มนับตั้งแต่สิ้นสุดโทษหลัก หรือหากเป็นคำตัดสินให้ปรับ ศาลสามารถเพิกถอนสิทธิตั้งแต่ 2 ปีและ 5 ปี นอกจากนี้กฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศอินโดนีเซีย กำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งไว้หลายประการ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ ต้องไม่เป็นผู้ถูกพิพากษาให้ได้รับโทษจำคุก หรือหากเคยต้องแจ้งถึงเหตุดังกล่าวต่อสาธารณะ ต้องไม่เป็นผู้อยู่ระหว่างเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล และต้องไม่เป็นผู้ที่เคยกระทำความผิดทางจริยธรรม ซึ่งเดิมกฎหมายเลือกตั้งชื่อดังกล่าวกำหนดระยะเวลาสำหรับโทษจำคุกไว้ว่า หากผู้สมัครรับเลือกตั้งเคยได้รับโทษจำคุกมีระยะเวลาตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไปต้องห้ามมิให้สมัครรับเลือกตั้ง แสดงให้เห็นว่ากฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นฉบับปัจจุบันมีความยืดหยุ่นกว่ากฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นฉบับก่อนค่อนข้างมาก

3. การวิเคราะห์เกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นของประเทศไทย

การวิเคราะห์เกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นประกอบด้วย

3.1 บทบัญญัติว่าด้วยการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งในการเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศไทย พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 เกิดขึ้นเนื่องจากมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการปราบปรามการทุจริต เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติไว้ จึงมีการ

ปรับปรุงพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2545 โดยเพิ่มระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง และการกำหนดลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครรับเลือกตั้ง รวมถึงมีการบัญญัติเพิ่มเติมถึง “กรณีทุจริตการเลือกตั้ง” ซึ่งเป็นการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 โดยพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 มาตรา 42 ได้กำหนดลักษณะต้องห้ามของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง โดยบัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (11) เคยต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำการอันเป็นการทุจริตในการเลือกตั้ง” ซึ่งการกระทำที่ถือเป็นการทุจริตการเลือกตั้งตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2561 ประกอบด้วย 6 กรณี ได้แก่ มาตรา 73 (1) ความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้งโดยการให้เงิน ทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง, มาตรา 73 (2) ความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้งโดยการให้เงิน ทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ชุมชน สมาคม มูลนิธิ วัด หรือสถาบันอื่น, มาตรา 75 ความผิดเกี่ยวกับการซื้อหรือขายตำแหน่งเพื่อให้ผู้ใดสมัครรับเลือกตั้ง, มาตรา 76 ความผิดเกี่ยวกับการจัดยานพาหนะพาคนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง, มาตรา 94 ความผิดเกี่ยวกับการใช้สิทธิเลือกตั้งโดยรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีสิทธิ และมาตรา 116 ความผิดของกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้งนับคะแนนเลือกตั้งผิดไปจากความจริง

บทบัญญัติที่พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 กำหนดให้เป็น “กรณีทุจริตการเลือกตั้ง” ประกอบด้วยความผิด 10 กรณีตามที่กล่าวในตอนต้น โดยทุกกรณีมีอัตราโทษที่เท่ากัน คือ “ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 1 – 10 ปี ปรับตั้งแต่ 20,000 – 200,000 บาท และให้ศาลเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมีกำหนด 20 ปี” ซึ่งจากการศึกษากฎหมายเลือกตั้งของประเทศอังกฤษมีการแบ่งประเภทการกระทำความผิดซึ่งกำหนดเป็นกรณีทุจริตการเลือกตั้งเช่นเดียวกับพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 แต่การกระทำความผิดกรณีทุจริตการเลือกตั้งของกฎหมายเลือกตั้งของประเทศอังกฤษนั้นมีการแบ่งตามระดับความร้ายแรงของการกระทำ โดยนำการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมาใช้เฉพาะกับการทุจริตการเลือกตั้งกรณีร้ายแรงเท่านั้น ต่างจากกฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศไทยที่กำหนดให้การทุจริตการเลือกตั้งทุกกรณีมีอัตราโทษเท่ากัน กฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศไทยจึงควรมีการแบ่งระดับความร้ายแรงของการกระทำกรณีทุจริตการเลือกตั้ง โดยกำหนดให้การกระทำที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างมีนัยยะสำคัญ เป็นการกระทำความผิดที่มีความร้ายแรงระดับที่ 1 (ร้ายแรงมาก) และนำการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมาใช้เฉพาะกับการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างมีนัยยะสำคัญ เท่านั้น เป็นการกระทำความผิดที่มีความร้ายแรงระดับที่ 1 เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต คือ ความร้ายแรงระดับที่ 1 (ร้ายแรงมาก) เนื่องจากผลของการกระทำทุจริตการเลือกตั้งนอกจากถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งแล้วยังถูกจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งโดยบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดลักษณะต้องห้ามของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง การกระทำความผิดกรณีทุจริตการเลือกตั้งกรณีนี้จึงควรเป็นมาตรการในการลงโทษคุณสมบัติในการลงสมัครรับเลือกตั้งของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งในครั้งด้วยตนเอง โดยกำหนดให้การกระทำความผิดที่อาจเป็นการกระหน่ำต่อการแสดงเจตจำนงอันบริสุทธิ์ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง หรือการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างมีนัยยะสำคัญ การกระทำความผิดที่เป็นการใช้อำนาจพิเศษบางอย่างที่อาจกระทบต่อการใช้สิทธิเลือกตั้งของผู้มี

สิทธิเลือกตั้ง กำหนดให้เป็นการกระทำที่มีความร้ายแรงระดับที่ 1 (ร้ายแรงมาก) เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้

3.2 ความได้สัดส่วนในการลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นของประเทศไทย คือ การวิเคราะห์ถึงความได้สัดส่วนในการลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นของประเทศไทย ประกอบด้วย ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิทางการเมืองกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง แม้สิทธิทางการเมืองเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน พลเมืองของประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่สิทธิดังกล่าวนี้ไม่ใช่สิทธิเด็ดขาด โดยอาจถูกจำกัดภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายที่แต่ละประเทศกำหนดไว้ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วย สำหรับการจำกัดสิทธิทางการเมืองของประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดให้สิทธิทางการเมืองไม่ว่าสิทธิเลือกตั้ง หรือสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของบุคคลอาจถูกจำกัดได้ โดยอาจเป็นการจำกัดโดยบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งปรากฏในการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้มีสิทธิมีส่วนร่วมทางการเมือง และอีกประการหนึ่งเป็นการจำกัดสิทธิทางการเมืองเนื่องจากบุคคลนั้นได้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติที่กฎหมายกำหนดไว้ การจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเพิกถอนสิทธิทางการเมือง” และสำหรับการเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศไทยนั้นปรากฏในพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 โดยกฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นฉบับดังกล่าวตราขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาการทุจริตการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยในการนำการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมาใช้บังคับเพื่อแก้ไขปัญหาการทุจริตการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในสังคม และเห็นด้วยว่าการลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกับสังคมไทยนั้นยังคงมีความจำเป็นอยู่ แต่อย่างไรก็ดี การจำกัดสิทธิทางการเมืองของบุคคลนั้นต้องเป็นไปตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นไปตามหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น ซึ่งบุคคลที่ทำการเลือกตั้งไม่สุจริตและเที่ยงธรรม หรือทำให้การเลือกตั้งในครั้งนั้นไม่เป็นไปตามการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น ทำให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่สามารถแสดงเจตจำนงอันบริสุทธิ์ของตนในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ หรือทำให้กระบวนการเลือกผู้แทนของประชาชนไม่เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตย ผู้เขียนเห็นว่า บุคคลที่กระทำให้การเลือกตั้งไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามที่กล่าวนั้นควรถูกจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือเพิกถอนสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่มีประเด็นที่น่าพิจารณาว่าแล้วการจำกัดสิทธิทางการเมือง หรือการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองระยะเวลานานเท่าใดจึงถือว่าเหมาะสม และสามารถแก้ไขปัญหาการทุจริตการเลือกตั้งอันเป็นที่มาในการตราพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 ได้

2) ความเหมาะสมในการลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้ง การวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมในการลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้ง ประกอบด้วย ดังนี้

2.1) การกำหนดระยะเวลาในการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง เมื่อพิจารณาจากสำเนารายงานการประชุมและบันทึกการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 5/2562 เป็นพิเศษ สรุปใจความสำคัญได้ว่า “การกำหนดโทษสำหรับการกระทำความผิดในการเลือกตั้งท้องถิ่นจะต้องพิจารณาถึงลักษณะ ความร้ายแรง และผลจากการกระทำความผิด เนื่องจากการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 20 ปี เป็นบทลงโทษที่รุนแรงและกระทบต่อสิทธิของบุคคลอย่างร้ายแรง ทั้งต้องคำนึงถึงเจตนาและความรู้ความเข้าใจของประชาชนในระดับท้องถิ่นเกี่ยวกับการกระทำที่กำหนดเป็นความผิด แม้การทุจริตการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

มีความแตกต่างกันทั้งระดับความร้ายแรงของการกระทำความผิดขนาดของพื้นที่การเลือกตั้ง แต่ผลของการทุจริตการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นย่อมส่งผลต่อการเลือกตั้งระดับชาติด้วย จึงจำเป็นต้องกำหนดโทษสำหรับการทุจริตการเลือกตั้งดังกล่าวให้เป็นไปในลักษณะเดียวกัน จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทกำหนดโทษการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2545 โดยตราเป็นพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เห็นว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาการทุจริตการเลือกตั้งตามแนวทางของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ คือ การเพิ่มระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองสำหรับกรณีทุจริตการเลือกตั้งเป็นระยะเวลา 20 ปีนั้นผู้เขียนเห็นว่าการกำหนดระยะเวลาในการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองดังกล่าวเป็นระยะเวลานานเกินสมควร และเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากเกินไป ไม่สอดคล้องกับการลงโทษตามหลักความได้สัดส่วน เนื่องจากสิทธิเลือกตั้งเป็นสิทธิพื้นฐานของสิทธิทางการเมืองหากผู้ใดถูกจำกัดสิทธิเลือกตั้งหรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง ย่อมถูกจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอื่น ๆ ด้วย เช่น สิทธิในการเข้าชื่อกันเพื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นหรือเข้าชื่อกันเพื่อถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่น สิทธิในการเสนอร่างพระราชบัญญัติต่อสภาผู้แทนราษฎร และสิทธิที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ บุคคลนั้นย่อมถูกจำกัดสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งตลอดระยะเวลาที่ถูกจำกัดสิทธิเลือกตั้ง

เมื่อชั่งน้ำหนักระหว่างผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของบุคคลผู้ถูกจำกัดสิทธิทางการเมืองกับประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมนั้นเห็นได้ว่า การแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นเกิดผลร้ายมากกว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวม เนื่องจากผู้เขียนมีความเห็นว่าการเพิ่มระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งกรณีทุจริตการเลือกตั้ง 20 ปี อาจเป็นการกั้นผู้กระทำความผิดออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ในระยะเวลานาน แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าระหว่างที่บุคคลนั้นถูกจำกัดสิทธิเลือกตั้ง และสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งนั้นย่อมเกิดการทุจริตการเลือกตั้งโดยบุคคลอื่นอีกอยู่ดี การกระทำการทุจริตการเลือกตั้งจึงเกิดเป็นปัญหาของสังคมไทยต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้กำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 10 ปี ตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2545 ซึ่งถือว่าเป็นระยะเวลานานมากแล้วยังเพิ่มระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งสูงถึง 20 ปีอีกตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 ปัญหาการทุจริตการเลือกตั้งยังคงมีอยู่ แต่เป็นเพียงการเปลี่ยนตัวผู้กระทำความผิด การแก้ไขปัญหการทุจริตการเลือกตั้งโดยการเพิ่มระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งนั้นอาจไม่ใช่การแก้ไขปัญหที่ตรงจุดมากนัก เนื่องจากผู้ที่กระทำความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งนั้นอาจเล็งเห็นว่า ประโยชน์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำความผิดนั้นเมื่อเทียบกับโอกาสในการถูกลงโทษแล้วมีน้อย ย่อมทำให้โอกาสในการกระทำความผิดของบุคคลนั้นก็ยังมีมาก

หากเปรียบเทียบระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของกฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นประเทศไทยกับกฎหมายของต่างประเทศสำหรับการกระทำความผิดลักษณะเดียวกัน กฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศอินโดนีเซีย เช่น มาตรา 178A ความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งโดยอ้างว่าตนมีสิทธิเลือกตั้ง ผู้ที่ฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 24 เดือนสูงสุดไม่เกิน 72 เดือน และปรับตั้งแต่ 24,000,000 ถึง 72,000,000 รูเปีย และมาตรา 187A ความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้ง ผู้ที่ฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 36 เดือนสูงสุดไม่เกิน 72 เดือน และปรับตั้งแต่ 200,000,000 ถึง 1,000,000,000 รูเปีย เห็นว่าระยะเวลาในการลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิดฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้งของประเทศอินโดนีเซียนั้นสูงสุดไม่เกิน 72 เดือน และระยะเวลาการเพิกถอน

สิทธิทางการเมืองนั้นกฎหมายอาญาของประเทศอินโดนีเซียกำหนดให้ศาลสามารถเพิกถอนสิทธิตลอดระยะเวลาที่ศาลมีคำสั่งตั้งแต่ 2 ปีถึง 5 ปี ซึ่งระยะเวลาการเพิกถอนสิทธินี้เริ่มนับตั้งแต่สิ้นสุดโทษหลัก

กฎหมายเลือกตั้งของประเทศเยอรมนี การกระทำความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญามีเพียง 5 กรณี และมีการกำหนดระยะเวลาในการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองไว้เป็นการเฉพาะต่างหากจากการลงโทษทางอาญา โดยศาลอาจสั่งเพิกถอนสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและสิทธิสมัครรับเลือกตั้งได้มีกำหนดระยะเวลาตั้งแต่ 2 ปีและสูงสุดคือ 5 ปี ปรากฏตามประมวลกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมนี มาตรา 45 ซึ่งเห็นได้ว่ากฎหมายของประเทศเยอรมนีเปิดโอกาสให้ศาลได้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมือง ต่างจากพระราชบัญญัติการเลือกตั้งท้องถิ่นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 กำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองเป็นระยะเวลาคงที่โดยไม่เปิดโอกาสให้ศาลได้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิทางการเมืองแต่อย่างใด เช่นเดียวกันกับกฎหมายเลือกตั้งของประเทศอังกฤษ มีการกำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองไว้เป็นการเฉพาะ แยกต่างหากจากการลงโทษทางอาญา โดยผู้ที่กระทำความผิดกรณีทุจริตการเลือกตั้ง ศาลสามารถลงโทษเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 5 ปี ซึ่งมีเพียง 3 กรณี และสำหรับการกระทำความผิดเกี่ยวกับการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้งศาลสามารถลงโทษเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 3 ปี ซึ่งมีเพียงกรณีเดียว และเป็นการกำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิทางการเมืองที่คงที่โดยไม่เปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจแต่อย่างใด

ผู้เขียนเห็นว่าการกำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศไทย กรณีทุจริตการเลือกตั้งเมื่อเทียบกับประเทศเยอรมนี ประเทศอังกฤษ รวมถึงประเทศอินโดนีเซียซึ่งเป็นประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน เห็นว่าการกำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศไทยกรณีทุจริตการเลือกตั้งที่กำหนดให้ผู้ฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 1 – 10 ปี และปรับตั้งแต่ 20,000 – 200,000 บาท และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมีกำหนด 20 ปี โดยไม่เปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจในการกำหนดระยะเวลาในการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งนั้นเห็นได้เป็นระยะเวลาที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากเกินไปไม่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนหรือหลักความพอสมควรแก่เหตุ

2.2) การกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้าม การกำหนดลักษณะต้องห้ามซึ่งมีผลเป็นการจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเช่นนี้ เมื่อพิจารณาประกอบกับแนวคิดเรื่องหลักความได้สัดส่วนแล้ว เห็นว่า การกำหนดบทบัญญัติของกฎหมายในลักษณะนี้เป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลมากเกินไป เมื่อชั่งน้ำหนักระหว่างผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของบุคคล กับประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมเห็นได้ว่า การแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นเกิดผลร้ายมากกว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวม และการกำหนดบทบัญญัติลักษณะดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเนื่องจากเป็นการจำกัดสิทธิทางการเมืองของบุคคลตลอดชีวิต แม้สิทธินั้นเป็นสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งก็ตาม ซึ่งการตรากฎหมายลักษณะนี้นอกจากจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของบุคคลตลอดชีวิตแล้ว ยังเป็นการปิดกั้นโอกาสให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่สามารถแสดงเจตจำนง หรือใช้วิจารณ์ญาณของตนในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ ซึ่งขัดต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีความมุ่งหมายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ซึ่งการปกครองนั้นต้องเป็นไปตามเจตนารมณ์ของผู้อยู่ใต้การปกครองนั่นคือ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งนั่นเอง ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าไม่ควรมีการจำกัดสิทธิทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นสิทธิเลือกตั้ง หรือสิทธิสมัครรับเลือกตั้งโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา หรือเป็นการจำกัดสิทธิตลอดชีวิต

แต่หากมองว่า การกำหนดลักษณะต้องห้ามของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งโดยจำกัดสิทธิดังกล่าวตลอดชีวิตนั้นเป็นการกลั่นกรองคุณสมบัติของบุคคลที่จะสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นในเบื้องต้น ซึ่งผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ต้องเป็นบุคคลที่ประชาชนเชื่อถือและไว้วางใจ เพื่อให้การปกครองของท้องถิ่นนั้นเป็นไปด้วยความสุจริต โดยเป็นฐานสู่การพัฒนาในการปกครองระดับชาติ โดยการกำหนดลักษณะต้องห้ามโดยจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งตลอดชีวิต จึงสมควรกำหนดลักษณะต้องห้ามสำหรับบุคคลที่กระทำการทุจริตการเลือกตั้งเช่นนี้ ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยว่าการจะมาเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นนั้นต้องเป็นบุคคลที่ประชาชนเชื่อถือและไว้วางใจ ดังนั้นหากบุคคลที่กระทำการทุจริตการเลือกตั้งนั้นประชาชนเห็นแล้วว่าเป็นผู้มีประวัติเสื่อมเสีย เคยกระทำการทุจริตการเลือกตั้งมาก่อน และไม่สมควรที่จะกลับมาดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งก็สมควรเป็นผู้เลือกและกลั่นกรองด้วยตนเองในฐานะที่ตนเองเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย

ดังนั้น หากเปรียบเทียบการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามกับกฎหมายเลือกตั้งของกฎหมายต่างประเทศ เช่น ประเทศเยอรมนีกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง นอกจากต้องเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และต้องไม่เป็นบุคคลที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเพิกถอนสิทธิทางการเมือง เมื่อพิจารณาประกอบกับระยะเวลาในการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของประเทศเยอรมนีที่กำหนดให้ศาลสามารถเพิกถอนสิทธิทางการเมืองมีกำหนด 3 ปีและสูงสุด 5 ปี จึงกล่าวได้ว่า หากพินกำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิทางการเมืองดังกล่าวแล้วสามารถกลับมาลงสมัครรับเลือกตั้งอีกได้ ซึ่งกฎหมายเลือกตั้งของประเทศอังกฤษและประเทศอินโดนีเซียก็ได้กำหนดไว้ลักษณะทำนองเดียวกัน ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าควรมีการแก้ไขระยะเวลาการลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งของพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562

ข้อค้นพบเชิงวิชาการ หรือองค์ความรู้ใหม่

ข้อค้นพบเชิงวิชาการ ผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ดังนี้

1.1 การกระทำที่มีความร้ายแรงระดับที่ 1 (ร้ายแรงมาก) ประกอบด้วย มาตรา 65 (1) ความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้งโดยการให้เงิน ทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง, มาตรา 65 (2) ความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้งโดยการให้เงิน ทรัพย์สิน หรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ชุมชน สมาคม มูลนิธิ วัด หรือสถาบันอื่น, มาตรา 54 ความผิดเกี่ยวกับการซื้อหรือขายตำแหน่งเพื่อให้ผู้ใดสมัครรับเลือกตั้ง, มาตรา 67 วรรคหนึ่ง ความผิดเกี่ยวกับการจัดยานพาหนะพาคนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง และมาตรา 84 ความผิดเกี่ยวกับการใช้สิทธิเลือกตั้งโดยรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีสิทธิ

1.2 การกระทำที่มีความร้ายแรงระดับที่ 2 ซึ่งไม่ร้ายแรงเท่ากับการฉ้อโกง ประกอบด้วย มาตรา 116 ความผิดของกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้งนับคะแนนเลือกตั้งผิดไปจากความจริง, มาตรา 99 ความผิดเกี่ยวกับการขายเสียงเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง, มาตรา 85 วรรคหนึ่ง ความผิดเกี่ยวกับการใช้บัตรอื่นที่ไม่ใช่บัตรเลือกตั้งลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง, มาตรา 88 ความผิดเกี่ยวกับการใช้บัตรอื่นที่ไม่ใช่บัตรเลือกตั้งลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และมาตรา 101 ความผิดของกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง

2) ข้อเสนอแนะความได้สัดส่วนในการลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นของประเทศไทย ประกอบด้วย 1) ยกเลิกพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 มาตรา 50 (11) และ 2) แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562

มาตรา 116 วรรคหนึ่ง “ผู้ซึ่งกระทำความผิดมาตรา 126 วรรคหนึ่ง ให้ถือว่ากระทำการอันเป็นการทุจริตในการเลือกตั้งการกระทำความผิดตามมาตรา 65 (1) หรือ (2) มาตรา 54 มาตรา 67 วรรคหนึ่ง มาตรา 84 ให้ศาลเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 8 ปี และการกระทำความผิดมาตรา 85 มาตรา 88 มาตรา 92 มาตรา 101 มาตรา 116 ให้ศาลเพิกถอนสิทธิเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 4 ปี”

มาตรา 126 วรรคหนึ่ง “ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 54 มาตรา 65 (1) หรือ (2) มาตรา 67 วรรคหนึ่ง มาตรา 84 มาตรา 85 วรรคหนึ่ง มาตรา 88 มาตรา 92 มาตรา 99 หรือมาตรา 101 ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 1 ปีถึง 8 ปี หรือปรับตั้งแต่ 20,000 ถึง 200,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

การกำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 4 ปี และ 8 ปี มีฐานความคิดมาจากระยะเวลาการกำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิของประเทศไทย และประเทศเยอรมนี ที่กำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองสูงสุด 5 ปี ส่วนประเทศอินโดนีเซียเป็นการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองสูงสุด 6 ปี ซึ่งหากเทียบกับระยะเวลาการเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับสมัยการดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งคราวละ 4 ปี การเพิกถอนสิทธิทางการเมืองเป็นระยะเวลา 5 ปี หรือ 6 ปี เทียบได้กับการเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงสุด 2 สมัยการเลือกตั้ง

ดังนั้น การกำหนดระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของประเทศไทยสำหรับการกระทำความผิดกรณีทุจริตการเลือกตั้งร้ายแรงระดับที่ 1 จึงควรถูกเพิกถอนสิทธิทางการเมือง 2 สมัย โดยผู้เขียนเห็นว่าการกำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 8 ปี สามารถครอบคลุมระยะเวลาการเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง 2 สมัยได้เต็มระยะเวลา อีกทั้งบางกรณีอาจเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองถึง 3 สมัย หากระหว่างระยะเวลานั้นมีการเลือกตั้งใหม่ไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ เช่นเดียวกันกับกรณีทุจริตการเลือกตั้งร้ายแรงระดับที่ 2 กำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 4 ปี เป็นระยะเวลาที่ครอบคลุมการเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง 1 สมัยได้เต็มระยะเวลา บางกรณีอาจเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองถึง 2 สมัย หากระหว่างระยะเวลานั้นมีการเลือกตั้งใหม่ไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ นั่นเอง ประกอบกับเมื่อพิจารณาระหว่างการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลเนื่องจากเหตุแห่งการกระทำความผิดกับประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวม ถือว่าการกำหนดระยะเวลาดังกล่าวเหมาะสมแล้ว

บทสรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 26 วรรคหนึ่ง กำหนดให้ การตรากฎหมายเพื่อนำมาใช้บังคับกับประชาชนต้องสอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วน กล่าวคือ กฎหมายที่ตราขึ้นนั้นต้องไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ โดยการตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นต้องชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์สาธารณะที่จะได้รับตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายกับผลกระทบต่อการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคล หรือสิทธิหรือเสรีภาพที่ประชาชนต้องเสียไปเนื่องจากการใช้กฎหมายนั้น และการพิจารณาถึงความได้สัดส่วนในการลงโทษเพิกถอนสิทธิทางการเมืองกรณีทุจริตการเลือกตั้งของการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 จึงประกอบด้วย ความได้สัดส่วนในการลงโทษเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล การกำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 20 ปีกรณีทุจริตการ

เลือกตั้งตามกฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่นของประเทศไทย เมื่อซึ่งนำหน้าระหว่างประโยชน์สาธารณะที่จะได้รับตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายกับ ผลกระทบต่อการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคล เห็นว่า การกำหนดระยะเวลาเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งนาน 20 ปี เป็นการแทรกแซงสิทธิเสรีภาพของประชาชนซึ่งเกิดผลร้ายมากกว่าประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับส่วนรวม เนื่องจากสิทธิเลือกตั้งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของสิทธิทางการเมือง และการจำกัดสิทธิเลือกตั้งทำให้บุคคลผู้ถูกจำกัดสิทธินั้นสูญเสียสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอื่น ๆ ตามมาอีกหลายประการ เช่น สิทธิในการเข้าชื่อกันเพื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น หรือเข้าชื่อกันเพื่อถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่น รวมถึงสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งหากเพิ่มโอกาสในการถูกลงโทษของผู้กระทำความผิดในสัดส่วนที่เหมาะสมกับระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองอาจก่อให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้น และเมื่อเปรียบเทียบกับระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของต่างประเทศ พบว่า กฎหมายเลือกตั้ง ท้องถิ่นของเทศอินโดนีเซียกำหนดระยะเวลาลงโทษทางอาญาสำหรับผู้กระทำความผิดกฎหมายเลือกตั้ง กรณีความผิดเกี่ยวกับการซื้อเสียงเลือกตั้งระหว่าง 12 เดือนถึง 72 เดือน (สูงสุด 6 ปี) ส่วนกฎหมายของ ประเทศเยอรมนีและประเทศอังกฤษ บุคคลอาจถูกเพิกถอนสิทธิทางการเมืองเป็นระยะเวลาสูงสุด คือ 5 ปี ซึ่งระยะเวลาการเพิกถอนสิทธิทางการเมืองหากเทียบกับระยะเวลาการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี บุคคลอาจ ถูกจำกัดสิทธิทางการเมืองสูงสุด 2 สมัยนั่นเอง

และอีกกรณีหนึ่งคือการกำหนดลักษณะต้องห้ามตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เนื่องจากการจำกัดสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองควรเป็นการจำกัดโดยมีระยะเวลากำหนดไว้ สำหรับการกำหนดลักษณะต้องห้ามตามซึ่งกำหนดให้ผู้กระทำการทุจริตการเลือกตั้งถือเป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามในการสมัครรับเลือกตั้งโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา หรือเป็นการจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งตลอดชีวิต ไม่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการกำหนด ลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งควรเป็นการกีดกันคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นในเบื้องต้น แต่การจำกัดสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งตลอดชีวิตนี้ถือไม่ได้ว่า เป็นการกีดกันคุณสมบัติในเบื้องต้นแต่อย่างใด นอกจากเป็นการกระทบหรือแทรกแซงต่อการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลผู้ถูกจำกัดสิทธิสมัครรับเลือกตั้งอย่างร้ายแรงแล้ว ยังเป็นการปิดกั้นโอกาสแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเนื่องจากไม่สามารถแสดงเจตจำนง หรือใช้วิจารณ์ญาณของตนในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ ซึ่งถือเป็นการกระทบต่อการใช้สิทธิเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในอีกทางหนึ่งเช่นกัน อีกทั้งระยะเวลาในการถูกจำกัดสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งเนื่องจากคำพิพากษาเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 20 ปีเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว การตรากฎหมายลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการแทรกแซงหรือกระทบต่อสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลมากเกินไป และเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศในการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามแล้วเห็นว่า การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งตลอดชีวิตสำหรับผู้กระทำการทุจริตการเลือกตั้ง ตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2562 เป็นการแทรกแซงหรือกระทบต่อสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลมากเกินไป

เอกสารอ้างอิง

- ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2552). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ แนวคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ*. สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ฐาณูร ศิริฤทธิ์วัฒนา. (2566). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ: หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักพิมพ์วิญญูชน.

- ดำริห์ บุรณะนนท์. (2539). *กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ กฎหมายเลือกตั้ง กฎหมายพรรคการเมือง*. สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2552). *หลักการพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2558). *หลักความได้สัดส่วนในการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ ตามมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พุทธศักราช 2550) (รายงานวิจัย)*. สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. สำนักพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2565) *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์อ่านกฎหมาย.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2543). *หลักความได้สัดส่วน*. *วารสารนิติศาสตร์*, 20(4), 99-100.
- สมคิด เลิศไพฑูรย์ (2554). *การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในระบบกฎหมายไทย*. *จุลนิติ*, 8(5), 1-35.